

مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام (ICIWG 2010)

آسیب‌شناسی تعاونی‌های تولید روستایی در ایران

جواد بذرافشان

استادیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان

حاتم شاهین

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان

HATAM.SHAHIN@GMAILCOM

چکیده

شرکت‌های تعاونی تولید روستایی یکی از مراحل پیشرفته تعاون می‌باشد که در توسعه پایدار روستایی نقش به سزایی را ایفا می‌کند، و تا کنون دولت برای حمایت از آنها هزینه زیادی کرده است. هدف از شرکت‌های تعاونی تولید یکپارچه کردن قطعات اراضی زارعان عضو تعاونی تولید، فراهم کردن حداکثر استفاده از منابع آب و خاک کشور ترویج شیوه‌های معیشت و کار، استفاده صحیح از ماشین‌آلات کشاورزی، احیای اراضی بایر و در نهایت افزایش تولید و درآمد کشاورزان و روستاییان می‌باشد. تا پایان سال ۱۳۸۵ در سراسر کشور تعداد ۲۹۳۷ شرکت تعاونی روستایی با ۴۵۷۰۳۸۴ نفر عضو و سرمایه‌ای بالغ بر ۵۴۴۴۸۸ میلیون ریال، و تعداد ۲۰۰۸ شرکت تعاونی کشاورزی با بیش از ۱۰۱۰۵۵۱ نفر عضو و بیش از ۴۰۴۳۶۶ میلیون ریال گزارش شده است. به علت ناآشنا بودن کشاورزان و عدم درک صحیح آنها از تعاونی تولید، شرایط نامناسب اقتصادی و اجتماعی، آسیب‌هایی این شرکتها را تهدید می‌کند. روش تحقیق از نوع مطالعات توصیفی - اسنادی است. اطلاعات مورد نظر از طریق کتب، مدارک، اسناد و مجلات و پژوهش‌های انجام شده گردآوری شده است. بر اساس تحقیق مهمترین آسیب‌هایی که تعاونی‌های تولید را تهدید می‌کند عبارتند از: آگاهی محدود اعضا از اصول و فلسفه شکل‌گیری تعاونی‌های تولیدی، گرایش تعاونی‌ها به ارائه خدمات، ضعف آموزش اعضا تعاونی، محدودیت سرمایه، پراکندگی دهات و کاهش جمعیت، گرایش تعاونی‌ها به دولت، اعتماد محدود یا عدم اعتماد اعضا به تعاونی، عدم همکاری و قبول مسئولیت اعضا، عدم توجه به بازاریابی محصولات کشاورزی، عدم وجود قوانین مشخص در مورد تعاونی‌ها.

کلمات کلیدی: تعاونی، تعاونی‌های تولید روستایی، نظام بهره‌برداری، آسیب‌شناسی.

The pathology of rural production cooperative in Iran

Dr. Javad bazrafshan

Assistant Professor of Geography and Rural Planning, University of Sistan and Baluchestan

HatAm Shahin

Abstract

Masters student in rural geography and planning, University of Sistan and Baluchestan

Abstract: Rural production cooperatives corporation one of the advanced stages of the sustainable development plays an important role in rural and so far the government has been to expensive for them. The aim of cooperation production integration farmers land parts, to provide maximum use soil and water resource promoting method livelihood and work practices proper use of agriculture machinery, reclamation of land arid, and finally production increase and income of rural and farmers. The end year of 1386 in across number of the country 2937 total 4570384 rural cooperative members and 5444488 rials million and number of agriculture cooperative over 2008

and over 1010551 members and capital and over 4040366 rials million has been reported . due to being unfamiliar proper underestimated of farmers and their production cooperative, economic and social conditions that effected the cooperation is threat end. Method type research is the studies document. The desired information through books, papers, document, journals, and research has been. Based ands research that most damages union threatened production are: limited awareness of the principle and philosophy of members and formation of production cooperatives, cooperatives attitude to service, poor education cooperative members, investment restriction, scattered rural and lack of population, cooperative attitude to the government, limited confidence and no confidence to the cooperatives, lack of cooperation and acceptance of responsibility members, lack of attention to marketing of agricultural products lack of clear rules about cooperatives.

Keywords: cooperative, rural production cooperatives, operating system, pathology.

۱ مقدمه

جامعه ایرانی از دیرباز بر همکاری و تعاون بنیان‌گذاری شده است. مطالعات تاریخی نشان می‌دهد که ایرانیان نخستین ملتی بودند که به نظام تعاونی توجه کرده‌اند. تعاونی سنتی که به منظور اشتراک مساعی گروهی از مردم در یک جامعه و به منظور کاهش مشکلات زندگی و به تبع عرف و رسم جاری به وجود آمد، آمیخته با خلیقات مردم بوده و مردم هنوز با این نوع تعاونی سنتی دمسازند. خصیصه اصلی این نوع تعاونی تشکل در عین بی‌شکلی است. همکاری‌های سنتی دارای خصوصیتی است که آن را از همکاری‌های غیرسنتی (رسمی) متمایز می‌سازد. این نوع همکاری در کلیه ابعاد جامعه ارتباط متقابل داشته و بر آنها مقررات غیر مکتوب حاکم است (انصاری، ۱۳۷۷). تعاونی‌های نوین ایران در سال ۱۳۰۴ پس از تصویب قانون تعاونی، که اقتباسی از قانون سایر کشورها بود جنبه قانونی به خود گرفت. با وجود کمک‌ها و حمایت‌های دولتی بخش تعاون کشور آن چنان که شایسته آن بود نتوانسته است نقش اساسی در توسعه کشور ایفا نماید و سهم آن در برنامه‌های توسعه از ۳ درصد تجاوز نکرده است (امینی و دیگران، ۱۳۸۵). نقش تعاونی‌ها همواره در کاهش فقر روستایی مورد بحث بوده است. اما روند کلی این است که تعاونی‌ها به گروه‌های فقیرتر منافع کمتری می‌رسانند. نقد دیگر اینکه در جهان سوم بیشتر تعاونی‌ها واقعا تعاونی نیستند بلکه شبه تعاونی‌هایی هستند که توسط موءسسات دولتی از بالا تحمیل می‌شوند و تلاش برای خوداتکایی کردن تعاونی‌ها که با حمایت قوی دولت ایجاد شده‌اند، در کل موفق نبوده است (کریمی و دیگران، ۱۳۸۴). بررسی مشکلات مربوط به تعاونی‌های تولید روستایی از دو جهت اهمیت دارد: نخست آنکه طبق قانون جمهوری اسلامی ایران ذیل اصل ۴۴ به تعاون به عنوان یکی از پایه اساسی اقتصاد کشور توجه ویژه نموده به خصوص در سال‌های اخیر تلاش‌های زیادی صورت گرفته تا لزوم توسعه این بخش و نقش محوری آن در استقرار عدالت اجتماعی به موازات رشد اقتصادی مورد توجه قرار گیرد. دوم آنکه تعاونی‌های تولید از جمله کارآمدترین بخش تولید نظام کشاورزی است که تعداد قابل توجهی از بهره‌برداران در نقاط مختلف کشور درگیر مسائل آن هستند (سعدی، ۱۳۸۶). بنابراین تعاونی در صورتی تبدیل به ابزاری مؤثر در توسعه روستایی می‌شود که با همکاری و مشارکت روستاییان انجام گیرد و تعاون را به عنوان بخش ضروری از سیاست‌های توسعه روستایی و مرتبط با برنامه‌ریزی ملی در نظر بگیریم. هدف این تحقیق آسیب‌شناسی تعاونی‌های تولیدی روستایی در ایران و شناسایی موانع آن می‌باشد تا با ارائه راه حل‌های مناسب در جهت حل این مشکلات برآمد.

۲ بیان مسئله

با توجه به اینکه نیمی از جمعیت جهان در نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه زندگی می کنند، که از نظر فقر، سوء تغذیه و سواد بدترین بخش از جمعیت جهان به شمار می آیند، رفع معضلات این جمعیت عظیم از طریق برنامه ریزی آگاهانه توسعه روستایی امکان پذیر است، به طوری که هر برنامه توسعه روستایی باید از راه افزایش تولید و مشارکت توده های روستایی و توسعه و برخورداری از مزایای آن به مقابله با فقر برخیزند (کرمی و دیگران، ۱۳۸۴). در این کشورها هنوز در بخش کشاورزی از ابتدایی ترین وسایل به عنوان ابزار تولید استفاده می شود، بلایای سمای و آفات نباتی کشاورزان را از هستی ساقط می کنند، دلان واسطه ها، و پيلهوران روز به روز بر فقر روستاییان دامن می زنند، نقص و ناکفایی نظامی که بر کار بهره برداری کشاورزی حاکم بوده متفکرین اقتصادی و اجتماعی را به فکر واداشته و تنها راه نجات را در اتحاد و همکاری خود کشاورزان دانسته اند. امروزه کفایت و شایستگی شیوه تعاونی و اصول مکاتب آن در حل مشکلات کشاورزی در مقایسه با سیستم های شرقی و غربی آشکار شده است. اکثر کشورهای جهان همکاری کشاورزان را بر پایه اصول مکاتب تعاونی را به عنوان آخرین راه پیشرفت و توسعه کشاورزی و عمران روستاها و تأمین زندگی بهتر برای کشاورزان را پذیرفته و تعاون کشاورزی را راه حلی برای مقابله با این مشکلات دانسته اند. (شیرانی، ۱۳۶۸). از طرفی با توجه به افزایش تعداد واحدهای خرد و دهقانی و تشدید مسائل ناشی از خردی و پراکندگی اراضی از جمله عدم امکان بهزراعی به منظور فراهم آوردن شرایط لازم برای به کارگیری روش های علمی و فنون نوین کشاورزی در جهت افزایش تولید و بهره وری، ایجاد اشتغال و توسعه مشارکت مردمی در فعالیت های کشاورزی و احیاء و بازسازی واحدهای بهره برداری، تعاونی های تولید را تحت اشاع قرار دادند (عبداللهی، ۱۳۷۷). در اوایل قرن نوزدهم که اوضاع اقتصادی و اجتماعی بحرانی شده بود و گرانی، فقر، بیکاری و استثمار بیداد می کرد اولین شرکت تعاونی به طور رسمی در انگلستان شکل گرفت (امینی، ۱۳۷۹). در کشور ما پدیده تعاون به صورت رسمی سابقه طولانی ندارد علیرغم آنکه شیوه سنتی آن دارای سابقه طولانی بوده است. پس از اصلاحات ارضی شرکت های تعاونی برای اینکه نماینده دولت و جایگزین مالک در روستا باشد به طور رسمی شکل گرفت (مهدوی، ۱۳۸۵) با توجه به ضرورت و اهمیت تعاونی های روستایی تحقیقات مختلفی در مورد آنها صورت گرفته و نتایج مختلفی ارائه داده اند که به برخی از آنها اشاره می شود. مرکز مدیریت و سازماندهی اجتماعی دانشگاه سیدنی (۲۰۰۶) محدودیت سرمایه را از مهم ترین چالش های کشاورزی در سراسر جهان ذکر می کند. انوشیروانی و طه (۱۳۷۲) مسئله مالکیت زمین های کشاورزی نهاده ها و اعتبارات را از عوامل بازدارنده تشکیل شرکت های تعاونی تولید روستایی در ایران برشمرد. لهسایی زاده (۱۳۷۳) معتقد است بی توجهی در اقتصاد کشور مهمترین آسیبی است که ممکن است این نظام اقتصادی را به سقوط بکشاند. روحانی (۱۳۸۱) معتقد است سودآور نبودن فعالیت های اقتصادی بزرگترین چالش های شرکت های تعاونی است. مجموع مطالعات انجام شده در مورد تعاونی های تولیدی نشان می دهد که این نظام بهره برداری به ویژه در تداوم فعالیت ها با مشکلات متعددی روبروست که البته این مشکلات از یک منطقه به منطقه دیگر متفاوت، و نیازمند راهکارهایی متناسب با شرایط هر منطقه است.

روش تحقیق: این پژوهش از نوع مطالعات توصیفی _ اسنادی است. اطلاعات مورد نظر از طریق مطالعه کتب، مدارک، اسناد، مجلات و پژوهش های انجام شده گردآوری شده است.

۳ تأسیس تعاونی های تولید روستایی در ایران

برای کاهش آثار نامطلوب اصلاحات ارضی دهه ۴۰ در سال ۱۳۴۹ با تصویب قانون تعاونی کردن تولید، شرکت های تعاونی روستایی تشکیل شدند. در ماده یک قانون مذکور آمده است: ((به منظور یکپارچه کردن قطعات اراضی مزروعی زارعین داوطلب عضو شرکت های تعاونی روستایی در هر یک از دهات حوزه عمل آن شرکت ها، در جهت امکان حداکثر بهره برداری از منابع آب و خاک کشور از طریق تأسیس شبکه های نوین آبیاری و تسطیح اراضی مزروعی و احداث راه های ارتباطی بین دهات و آشنا ساختن اعضاء شرکت های تعاونی مزبور با اصول و شیوه های کاشت، داشت و برداشت و استفاده صحیح از وسایل و ماشین آلات کشاورزی متناسب با شرایط محلی با رعایت نظام تعاون و احیای اراضی بایر و موات در منطقه عمل شرکت های مزبور یا مجاور آن و همچنین فراهم نمودن امکانات و تسهیلات بیشتری برای توسعه و بهبود و ایجاد صنایع دستی و تبدیل فرآورده های زراعی و دامی و گسترش فعالیت های مفید غیرکشاورزی در حوزه عمل این شرکت ها و بالنتیجه فراهم شدن موجبات افزایش تولید و درآمد سرانه سکنه روستاها و تأمین رشد مداوم اقتصاد کشور، شرکت های تعاونی تولید کشاورزی تشکیل شدند)) (اگهی و دیگران، ۱۳۸۶). بنابراین از جمله اهداف تأسیس شرکت های تعاونی تولید روستایی، استفاده بهینه از ماشین آلات کشاورزی و مکانیزاسیون، یکپارچه سازی اراضی، به کارگیری فناوری های نوین، حداکثر بهره برداری از منابع آب و خاک کشور از طریق احداث شبکه های نوین آبیاری، افزایش درآمد کشاورزان، بالا بردن میزان عملکرد در واحد سطح و اجرای خدمات زیربنایی است. پس تعاونی تولید را می توان چنین تعریف کرد: تعاونی تولید یک شکل اقتصادی تولیدی است که مجموعه اجزاء نظام بهم پیوسته هستند، زمین آب، سرمایه، نیروی انسانی و مدیریت برای تحقق هدف، و تلاش برای ارتقاء دانش و مهارت و حفظ منابع فردی و اجتماعی تشکیل می شود (اسلامی، ۱۳۸۶). تا پایان سال ۱۳۸۵ در سراسر کشور تعداد ۲۹۳۷ شرکت تعاونی روستایی با ۴۵۷۰۳۸۴ نفر عضو و سرمایه ای بالغ بر ۵۴۴۴۸۸ میلیون ریال، و تعداد ۲۰۰۸ شرکت تعاونی کشاورزی با بیش از ۱۰۱۰۵۵۱ نفر عضو و بیش از ۴۰۴۳۶۶ میلیون ریال گزارش شده است (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۵).

۴ یافته ها

۴-۱ آسیب شناسی تعاونی های تولید

واژه آسیب شناسی از علوم پزشکی وارد علوم اجتماعی شده است و به معنای بررسی علل بیماری و عوارض و علائم غیرعادی هر پدیده است. منظور از آسیب شناسی یک سازمان بررسی موانع داخلی و خارجی آن در ابعاد مختلف می باشد. در آسیب شناسی تعاونی های تولید عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی و سازمانی که مانع توسعه این نهاد اجتماعی و نظام بهره برداری می شود تحلیل و بررسی می شوند.

۴-۱-۱ آسیب نخست: آگاهی محدود اعضاء از اصول و فلسفه شکل گیری تعاونی های تولیدی (فقدان بستر مناسب)

بخش قابل توجهی از مسائل و مشکلات تعاونی های تولیدی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم تحت تأثیر این مشکل ایجاد شده اند. بستر سازی برای شکل گیری هر تعاونی تولید در فرایند حرکت های بعدی آن اهمیت بسیار زیادی دارد. تشکیل تعاونی از اصول علمی و مراحل مدونی تبعیت می کند. یکی از اقدامات اساسی برای جلوگیری

از فردگرایی در تعاونی‌ها آگاهی اعضا است، در این رابطه لازم است افرادی که به عضویت تعاونی‌ها درمی‌آیند، اطلاعات اساسی اقتصادی حقوقی و فنی مربوطه را تا حدودی داشته باشند تا امکان دخالت و اظهارنظر در مسائل تعاونی را پیدا کنند و ناگزیر نشوند که کورکورانه متکی به اقدامات هیأت مدیر و مدیرعاملان و بازرسان تعاونی گردند (ناهید، ۱۳۴۶). بسیاری از کارشناسان ایرانی و خارجی بی‌سواد را بزرگترین مانع سر راه توسعه شرکت‌های تعاونی می‌دانند، بی‌سواد تنها مانع این راه نیست، چه بسا افراد تحصیل کرده و باسواد که هنوز معنا و مفهوم شرکت‌های تعاونی را نمی‌دانند و اطلاعات مناسبی از فلسفه تشکیل تعاونی‌های تولید ندارند و برای آن نقش دولتی و خدماتی قائل هستند (همان).

۱-۴-۲ آسیب دوم: گرایش تعاونی‌ها به ارائه خدمات

دومین موضوعی که تعاونی‌ها را تهدید می‌کنند گرایش شدید آنها به ارائه خدمات جاری و پرداختن به مسائل کلیشه‌ای در حوزه بهره‌برداری بهینه از منابع پایدار است. در این حالت شرکت تعاونی حفظ منافع خود را طوری از یاد می‌برد که در پایان هر سال مالی منابع کافی به شرکت منتقل نشده و علاوه بر این در قیمت‌گذاری کالا و خدمات چنان عمل می‌نماید که سود حاصله آن قدر کم شده که نمی‌تواند میزان هزینه‌های اداری شرکت را بنماید. علاوه بر این در تعمیر و نگهداری اموال غیر منقول شرکت اقدامی معمول نمی‌شود. اگر چنین سیاستی برای مدت طولانی تعقیب گردد، بدون شک موفقیت شرکت تعاونی را به مخاطره خواهد انداخت. بنابراین شرکت تعاونی ایده‌آل آن است که چنین سیاستی را تعقیب نماید که در جریان ارائه حداقل مزیت اعضا موجباتی پیش نیاید، که مانع و سد راه پیشرفت و توسعه شرکت گردد (قنبری و دیگران، ۱۳۷۹).

۱-۴-۳ آسیب سوم: ضعف آموزش اعضا تعاونی

امروزه آموزش به عنوان یک زیرساخت اصلی در نظام تعاون مطرح است. یک سازمان تعاونی بدون جنبه آموزشی در کارها و عملیات خود یک تعاونی واقعی محسوب نمی‌شود. در حقیقت یک شرکت تعاونی بدون آموزش به زودی خصوصیات و مشخصاتی که معرف تعاون است از دست می‌دهد. درک این مطلب در توسعه و ترویج تعاونی‌ها که مؤسسات تعاونی با آموزش شروع می‌شود تا با قانون، از مهمترین مسائل است. این واقعیت در کشورهایی که از نظر اقتصادی توسعه کمتری یافته‌اند و مقامات دولتی مایلند سطح زندگی مردم را از طریق تعاونی‌ها بالا ببرند، اهمیت زیادی دارند (امینی و دیگران، ۱۳۸۱). بیشتر اعضای شرکت‌های تعاونی از آموزش لازم برخوردار نیستند، بدیهی است تا زمانی که اعضای شرکت تعاونی که عناصر اصلی آن می‌باشد مفهوم تعاون و شرکت تعاونی را درک ننمایند نمی‌توان انتظار گسترش واقعی شرکت‌های تعاونی را داشت (پورافضل، ۱۳۵۳). با توجه به اینکه اداره شرکت‌های تعاونی به دست اعضا آن است، پس آن گاه به هدفهای اقتصادی و اجتماعی خود میرسند که اعضا آن از راه آموزش، فلسفه تعاونی را به درستی شناخته و در این راه آگاهانه گام بردارند (نامغ، ۱۳۷۷).

۴-۴-۱ آسیب چهارم: محدودیت سرمایه

چهارمین آفتی که حیات تعاونی‌ها را تهدید می‌کند، محدودیت سرمایه و عدم به کارگیری روش مناسب جهت حل این مشکل است. از آنجا که شرکت‌های تعاونی عموماً و تعاونی‌های روستایی خصوصاً زمانی قادر به انجام تمام اعمال یا بخش عمده‌ای از وظایف و عملیات خود خواهند بود که سرمایه و امکانات لازم را داشته باشند. لذا یکی از راه‌های از میان برداشتن موانع موجود در راه پیشرفت و رشد تعاونی‌های روستایی، افزایش سرمایه آنها می‌باشد، افزایش سرمایه تعاونی‌ها از نظر روستاییان، امری اجباری یا لاقط اضطراری و در حد یکی از شرایط وام و متأسفانه در بسیاری از موارد، در حد بهره یا کارمزد وام‌های دریافتی تلقی می‌شود (طالب، ۱۳۷۲). باتوجه به هزینه کردن سرمایه در تدارکات شرکت تعاونی، عملاً تعاونی‌های روستایی فاقد نقدینگی هستند و برای هر فعالیتی نیازمند اخذ وام و اعتبارات از بانک است تا زمانی که تعاونی‌ها فاقد سرمایه کافی باشند، ضرورت اخذ وام، نظارت و دخالت مأموران دولتی را می‌طلبد و تا زمانی که این دخالت‌ها وجود دارد، روستاییان عضو از سرمایه گذاری در تعاونی و افزایش سهام خود خودداری می‌نمایند (همان، ۲۵۴).

۴-۵-۱ آسیب پنجم: پراگندگی دهات و کمبود جمعیت

دهات ایران بر خلاف اکثر کشورهای در حال رشد و توسعه دارای جمعیت بسیار فراوانی نیست و اگر در پاره‌ای دهات تراکم جمعیت زیاد باشد اکثریت آنان را زنان و خردسالان تشکیل می‌دهد و سرپرستان خانواده‌ها که باید به شرکت‌های تعاونی بپیوندند رقم قابل توجهی را تشکیل نمی‌دهند. از طرف دیگر درآمد اکثر کشاورزان به اندازه‌ای نیست که بتوانند سرمایه‌گذاری مناسبی بنمایند، به این ترتیب حجم شرکت تعاونی بالطبع ناچیز، و عواید آن تکافوی مخارج آن را نمی‌کند. برای رفع این اشکال اهالی چند دهکده که نسبتاً به یکدیگر نزدیک‌ترند می‌توانند یک شرکت تعاونی تشکیل دهند و از اجتماع شرکت‌های تعاونی اتحادیه‌های تعاونی تأسیس و هر یک از این مؤسسات به سهم خویش در انجام خدمات تعاونی روستایی سهیم شوند و با اخذ وام و اعتبارات از سازمان‌های اعتباری وضع و سرمایه شرکت خود را تقویت نمایند (ناهدی، ۱۳۶۴).

۴-۶-۱ آسیب ششم: گرایش تعاونی‌ها به دولت

فلسفه شکل‌گیری تعاونی‌های تولید، ایجاد تحرک در فرایند توسعه روستایی و کشاورزی با اتکاء به توانمندی‌های بومی و محلی است. در چنین مواردی دولت نقش تسهیل‌گری و هدایت‌گری و در پاره‌ای موارد ارائه خدمات مشاوره‌ای و تأمین سرمایه (در ابتدای امر) دارد. بدیهی است به موازات تشدید امکان اعطای استقلال، واگذاری اداره دموکراتیک شرکتها به خود آنها در آینده کاهش خواهد یافت، زیرا دولت از یک سو مایل نیست از وظایف هدایتی خود صرف‌نظر نماید، به خصوص هر گاه تضمین کافی برای ادامه فعالیت شرکت تعاونی وجود نداشته باشد و از سوی دیگر به رغم همکاری در اداره و رهبری ادارات تعاون عملاً اقدامی در جهت آماده ساختن اعضا برای به عهده گرفتن وظایف تعاونی انجام نمی‌دهد. به این ترتیب اصل خودیاری به تدریج و به نحو روزافزون اصالت خود را از دست می‌دهد و این خطر شرکتها را تهدید خواهد کرد که اعضا صرفاً به دریافت کننده اعتبارات و کمکهای دولتی تبدیل شوند یعنی مقام هر عضو عملاً تا حد فردی محتاج به کمک تنزل یابد (قنبری و دیگران، ۱۳۷۹).

۱-۴-۷ آسیب هفتم: اعتماد محدود یا عدم اعتماد اعضا به ارکان شرکت تعاونی

با توجه به اینکه مدیران عامل غالباً از میان اعضا تعاونی گزینش نمی‌شوند و روستاییان نگاه دولتی به آنها دارند اعتماد به آنها بسیار بالاست. مهمترین علت اعتماد کم یا بی اعتمادی به ارکان شرکت تعاونی عدم شرکت فعال مردم در مجمع عمومی است. شرکت زارعان در مجمع عمومی ضعیف است و اتخاذ بسیاری از تصمیم‌گیری‌ها نهایتاً به جلسه دوم موکول می‌شود، با توجه به قانون تعاونی‌ها جلسه دوم حداقل با هشت نفر رسمیت می‌یابد و مجمع عمومی با تعداد محدود اعضا تشکیل می‌شود، که اولین نتیجه این فرایند انتخاب هیأت مدیره با آرای محدود است. نخبگان روستایی و کسانی که زمین محدودی دارند در جلسات شرکت نمی‌کنند، و معمولاً از بزرگسالان هستند (سعدی و دیگران، ۱۳۸).

۱-۴-۸ آسیب هشتم: عدم همکاری و قبول مسئولیت اعضا

از آنجا که اکثر تعاونی‌ها شرکت‌های تعاونی را از آن خود نمی‌دانند و آن را یک مؤسسه دولتی موظف بر تأمین نیازهای خود می‌پندارند، از قبول مسئولیت و همکاری طفره می‌روند. البته مسئله غیرمفید بودن بعضی از برنامه‌ها و عدم توجه به نظرات هیأت مدیره و نمایندگان گروه منتخب مردم خود عاملی است که موجب بی‌تفاوتی اعضا می‌گردد (از کیا، ۱۳۶۵).

۱-۴-۹ آسیب نهم: عدم توجه به بازاریابی محصولات کشاورزی

شرکت‌های تعاونی در مورد بازاریابی و خرید محصولات کشاورزی درگیر مشکلاتی بوده‌اند که ناشی از سیاست‌های غلط رژیم گذشته بوده است. این شرکت‌ها جز در مورد چند محصول مانند گندم، برنج، مرکبات و خرما فعالیت چندانی در امر خرید محصولات کشاورزی نداشته و در خرید این چند محصول هم عنوان واسطه‌ها را بر عهده داشته‌اند، زیرا که دولت نرخ را تعیین می‌کرد و با سازمان مرکزی قرارداد می‌بست و مقدار محصول را مشخص می‌نمود. بنابراین تعاونی‌های روستایی در خرید محصولات و بازاریابی آن توفیق نداشته‌اند (از کیا، ۱۳۶۵). خرید محصول توسط تعاونی‌ها موجب افزایش قیمت محصولات و جلوگیری از کاهش عمده توسط واسطه‌ها بوده است. لذا نامنظم بودن تعاونی‌ها و نداشتن برنامه ثابت موجب می‌گردد در سال‌های عدم فعالیت‌های تعاونی روستاییان عضو دست به دامن عناصر دلالان و واسطه‌ها شوند و محصولات خود را با قیمت نامناسب به فروش برسانند. مهمترین دلایل عدم توفیق تعاونی‌ها در فروش محصولات کشاورزی عدم مشارکت فعال اعضا و عدم درک صحیح از تعاونی‌ها توسط اعضا می‌باشد. (طالب، ۱۳۷۲).

۱-۴-۱۰ آسیب دهم: عدم وجود قوانین مشخص در مورد تعاونی‌ها

قوانین تعاونی کشور ترجمانی از تعاونی کشورهای پیشرفته بوده که در آن کشورها با توجه به شرایط ساختاری و آمادگی‌های ذهنی در اعضا قوانینی نگارش شده که تا حدود زیادی پاسخگوی توسعه فعالیت‌های تعاونی می‌باشد، اما قوانین تعاونی در ایران که دارای ارزشها، هنجارها، باورها و خلیقات و... و به تعبیری دارای خرده فرهنگ‌های متفاوت می‌باشد، و با توجه به اینکه بخش قابل ملاحظه‌ای از جمعیت در مناطق روستایی ساکن، و در بخش کشاورزی فعالیت می‌نمایند، قوانین تعاونی نمی‌تواند پاسخگوی شرایط باشد. بنابراین با بررسی ماده‌های قانون تعاون این واقعیت مشخص می‌گردد که تعاونی‌ها دارای مشکلات عدیده می‌باشند و با وجود اصول حاکم بر

تعاون این مشکلات را پدید می‌آورد، که اجرای این اصول در بعضی غیر ممکن می‌باشد و موانعی را فراهم می‌کنند، که نمی‌توانند به فعالیت خود ادامه دهند. در مجموع می‌توان گفت که محتوای قوانین، آیین‌نامه‌ها و بخش‌نامه‌های موجود در وزارت تعاون می‌توانند خود موانعی را در فرایند توسعه و گسترش فعالیت‌های تعاونی فراهم نمایند (محمدرضایی، ۱۳۸۷).

۲ نتیجه گیری

تعاون همکاری از ابتدای زندگی بشر همراه وی بوده و با گذر زمان و پیچیده‌تر شدن روابط اقتصادی اهمیت آن روز به روز بیشتر می‌شود. با توجه به اشتغال‌زایی این بخش به خصوص در روستاها این پدیده می‌تواند بسیار موفق عمل کند. یکی از انواع نظام‌های بهره‌برداری تعاونی‌های تولیدی روستایی است، با توجه به مشکلاتی که در روستاها و در بخش کشاورزی در کشور ما وجود دارد این نظام می‌تواند بسیاری از مشکلات کشاورزان را حل کند و در توسعه مناطق روستایی مؤثر باشد. بنابراین تعاونی تولید روستایی یک نوع نظام بهره‌برداری است در جهت امکان حداکثر بهره‌برداری از منابع آب و خاک کشور، آشنا ساختن اعضاء با روش‌های نوین کشاورزی، استفاده صحیح از ماشین‌آلات کشاورزی متناسب با شرایط محلی، فراهم نمودن امکانات و تسهیلات بیشتری برای توسعه و بهبود صنایع دستی و فعالیت‌های غیر کشاورزی، که می‌تواند موجب افزایش درآمد و رشد اقتصادی روستاییان گردد. با توجه به اینکه تعاونی‌های تولید به عنوان یکی از بهترین نظام‌های بهره‌برداری در ایران معرفی شده ولی آسیب‌هایی بر این بخش وارد می‌شود که باعث عدم کارایی آنها می‌شود، که این آسیب‌ها در بالا بدان پرداخته شده است.

۳ منابع و مآخذ

- ازکیا، مصطفی، (۱۳۶۵) "جامعه‌شناسی توسعه و توسعه نیافتگی در ایران"، تهران، انتشارات اطلاعات تهران، ص ۱۸۱ و ص ۱۷۷.
- اسلامی، عبدالحسین، (۱۳۷۲) "نگاره‌هایی در جهت توانمندسازی شرکتهای تعاونیهای تولید روستایی" نشریه ترویجی، تهران، انتشارات وزارت تعاون، ص ۴.
- آگهی، حسین و دیگران، (۱۳۸۶) "ارزیابی مشارکتی تعاونی تولید روستایی با استفاده از رهیافت PRA (مطالعه موردی تعاونی تولیدی فرزبان استان لرستان)" نشریه جهاد، ۲۷۷، ۸۲-۱۲۶، ص ۸۳.
- امینی، علی اکبر "تعاون راهی به سوی جامعه سالم" تهران، انتشارات وزارت تعاون، ۱۳۷۲، ص ۱۸ و ص ۲۷.
- امینی، امیرمظفر و دیگران، (۱۳۸۵) "ارزیابی تأثیر آموزش در موفقیت شرکتهای تعاونی مرغداران استان تهران" فصلنامه علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، ۲، ۸۹-۶۷، ص ۶۸.
- انصاری، حمید، "انواع و کارکرد تعاونی‌ها" تهران، انتشارات دانشکده علوم اجتماعی دانشکده علامه طباطبائی، ۱۳۷۰، ص ۷۸.
- پورافضل، حسن، (۱۳۵۳) "تعاون" تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ص ۱۵۷.
- سعدی، حشمت الله، (۱۳۸۶) "ارزیابی تعاونیهای تولید روستایی در شهرستان کبودرآهنگ استان همدان" فصلنامه روستا و توسعه، ۲، ۱۶۰-۱۳۶، ص ۴.

- سعدی، حشمت‌الله، و دیگران، (۱۳۸۶) "آسیب‌شناسی تعاونی‌های تولید کشاورزی (مطالعه موردی استان همدان، شهرستان کبودرآهنگ" نشریه جهاد، ۲۷۷، ۶۰-۸۱، ص ۷۵.
- شیرانی، علیرضا، (۱۳۶۸) "اقتصاد تعاون" تهران، انتشارات سازمان مرکزی تعاون، ص ۹۲.
- طالب، مهدی، (۱۳۷۲) "نگاهی جامعه‌شناسانه به مسائل اعتبارات روستایی در ایران"، تهران، انتشارات معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی، ص ۲۵۳ و ص ۲۵۴.
- عبداللهی، محمد، (۱۳۷۷) "نظامهای بهره‌برداری"، تهران، وزارت کشاورزی و معاونت امور نظام بهره‌برداری، صص ۵۲ و ۵۳.
- قنبری، محمود و دیگران، (۱۳۷۹) "نهضت تعاونی در ایران" تهران، انتشارات پایگان، صص ۵۴ و ۷۹.
- کرمی، عزت‌الله و دیگران، (۱۳۸۴) "آثار تعاونیهای تولید کشاورزی در فرایند تولید" ویژه نامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۳۱، ۴۵-۱، ص ۲.
- محمدرضایی، علی‌اکبر، (۱۳۸۷) "بررسی و شناسایی موانع و گسترش فعالیت‌های تعاونی در استان گلستان"، ماهنامه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تعاون، ۱۹۳-۱۹۴، ۹۲-۸۵، ص ۸۷.
- مهدوی، مسعود، (۱۳۸۵) "مقدمه ای بر جغرافیای روستایی ایران" تهران، انتشارات سمت، ۱۵- نامغ، پرویز، (۱۳۷۷) "مدیریت تعاونیها" تهران، انتشارات آروین، ص ۷۷.
- ناهید، منوچهر، (۱۳۶۴) "نقش شرکتهای تعاونی در پیشرفت و توسعه کشاورزی" تهران، انتشارات آموزش و تحقیقات تعاونی، ص ۲۷۸.
- وزارت جهاد کشاورزی، (۱۳۸۵)، قابل دسترسی در سایت www.Maj.ir

